

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وحده والصلاه والسلام على من لا نبي بعده .

اول فصل دتجوید مبادي

تجوید په لغت کې تحسین یا بنایسته کولوته وایي . او په اصطلاح کې هر حرف دخپل مخرج څخه سره دټولو صفاتو اداء کول بغیر دڅه تکلف نه په ډیر اسانې سره .

دتجوید تعریف :- دا هغه علم دي چې په دي کې دمخارجواو صفاتو څخه بحث کيږي .

دعلم تجوید موضوع : ددي علم موضوع حروف هجا دي دالف نه تریا پوري .

دتجوید دعلم غرض :- دتجوید دعلم غرض یا مقصد دقران کریم صحیح تلاوت کول دي .

دتجوید دعلم فایده - ددي علم فایده ددواړو جهانوکامیایي اودالله تعالی رضا ده .

دتجوید دعلم فضیلت :- دادټولو علوموڅخه افضل او اشرف دي ځکه ددي تعلق دټولو شیانو څخه بهتر څیز سره دي چې هغه دالله تعالی کلام دي .

دتجوید دعلم حکم :- په قران کریم او حدیث نبوي او اجماع امت باندې ثابت دي چې په تجوید سره قران کریم تلاوت کول واجب او ضروري دي او په دي کې هیڅ اختلاف نشته . لکه څرنگه چې الله تعالی په سورت مزمل کې ارشاد فرمایي (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيْلًا)

ترجمه : قران مجید بڼه ورو ورو او په اطمینان سره لوله . نویدغه صورت کې کولاي شي چې دتجوید مراعت پکې وکړي . تفسیر بیضاوي ددي ایت داسې ترجمه کوي : (وَجَوِّدْ الْقُرْآنَ تَجْوِيْدًا)

یعني قران په تجوید سره لوله دعلي (رض) څخه ددي ایت ترجمه . اسه منقول ده (الترتیل هو تجوید الحروف ومعرفة القلوب) .

ترجمه : ترتیل دي ته وایي په تجوید سره دحروفواداء کول او دوقفونو پیژندل او همدارنگه په حدیث شریف کې هم ارشاد دي (ان الله يحب ان يقرأ القرآن كما انزل) ترجمه : بیشکه الله (ج) ته داخوبنه ده یا الله (ج) خوبنوي چې قران کریم داسې ولوستلي شي لکه څنگه چې نازل شوي دي .

او دابنکاره خبره ده چې قران کریم په تجوید سره نازل شوي دي فقهاء امت مسلمه هم دالله (ج) او دهغه درسول (ص) دحکم په بنا باندې دعلم تجوید حاصلول دهغي په موافق قران کریم لوستل ضروري ګرځولي .

علامه جزري رحمه الله عليه په خپل مشهوره رساله مقدمة الجزريه کې فرمایلي دي (والاخذ بالتجوید حتم ولازم من لم یجود القرآن آثم) ترجمه : په تجوید سره قران لوستل حتمي او لازمي دي او څوک چې

[Pick the date]

کمپیوٽرایز : عبدالبصیر (رحمانی)

تجوید

په تجوید سره قران نه لولي هغه گناهگار دي (لانه به الاله انزللا-- وهكزامنه الينا وصلا) يعني قران په تجوید سره لوستل ځكه ضروري دي چې الله تعالى قران كريم په تجوید سره نازل كړي دي او همدارنگه دا قران دالله تعالى نه مونږه پوري په تجوید سره رارسيدلي دي .

علامه شيخ محمد مكي نصر په خپل كتاب نهايت القول المفيد كي فرمايي (فقد اجتمعت المے معصومه من الخطاء علي وجوب التجويد من زمن النبي (ص) الي زماننا ولم يختلف فيه عن احد منهم وهذا اقوى الحجج).

ترجمه : بيشكه ټول امت مسلمه پدې باندي اتفاق كړي دي چه تجويد واجب دي دنبي كريم (ص) دزمانی نه زمونږتر زمانې پوري او پدې كي هياهم اختلاف نه دي كړي او دا دټولو څخه مضبوط او قوي دليل دي يعني پدې كي اختلاف نه كول دټولو څخه قوي دليل دی .

((دترتیل اجزاء))

دترتیل عمده او غټ اجزاء دوه دي: ((تجويدالحروف)) ((معرفه الوقوف))

لكه څرنگه چې لږ مخكي دحضرت علي (رض) په تفسير كي تېر شو او دترتیل تفصیلي اجزاء آتوته رسيږي .

ځكه چې تجويد الحروف هم په دوه قسمه دي (مخارج الحروف) او (صفات الحروف)

بیاصفات الحروف هم په دوه قسمه دي اول ((صفات لازمه)) دوهم ((صفات عارضه)) او معرفه الوقوف هم په دوه قسمه دي اول ((محل وقف)) دوهم ((کیفیت وقف))

شكل

دوهم فصل دتجوید اول جزء

مخارج الحروف :- مخرج په لغت كي دوتلو ځاي ته ويل كيږي او په اصطلاح كي دكوموځايونو څخه چې حروف اداء كيږي هغي ته مخارج ويل كيږي بناء په قول مشهورباندي دحروفو مخارج ټول (١٧) اووه لس دي او دامخارج په دوه قسمه دي ١.مخرج محقق ٢. مخرج مقدر .

مخرج محقق هغي ته وايي چې دحلق يا لسان يا دشونډو داجزاوو څخه يو معين جزء وي .

او مخرج مقدر هغي ته و ايي چې دحلق ،لسان او شونډو داجزاوو څخه نه وي اوکه وي نو جز معين به نه وي او دا دوه مخرجه دي اول (جوف دهن) دوهم (خيشوم) او مخارج محقق پنځه لس (١٥) دي دحلق دمخارجو څخه به شروع وكړو .

[Pick the date]

حلق په دري برخویشل شوي دي : اول (اقصی الحلق یعنی کښته برخه دحلق) دوهم (منځني يا وسط دحلق) دریم (ادنی یعنی لوړه برخه دحلق هغه برخه چې خولي ته نږدې ده) .

اول مخرج اقصي الحلق : ددې څخه دوه حروف اداء کيږي لکه (ء ، ها) .

دوهم مخرج وسط الحلق : ددې نه هم دوه حروف اداء کيږي لکه (ع ، حا) .

دریم مخرج ادني الحلق : ددې نه هم دوه حروف اداء کيږي لکه (غ ، خا) . او دې شپږو حروفوته حروف حلقې وايي چې مجموعه يې په لاندې شعر کې ذکر شوي ده :

حروف حلقې شش بود اي باوفا

هـمزه ها و عـين و حا غـين و خا

اوس دلسان مخرجوته راځو چې په لسان کې لس (۱۰) مخارج دي .

څلورم مخرج: اقصاي لسان يعني دژبې بيخ چې دمقابل تالو سره ولگيږي ددې نه (ق) اداء کيږي

پنځم مخرج : داهم اقصاي لسان دي خود (ق) دمخرج نه لږ لاندې خولې طرف ته ددې نه (ک) اداء کيږي . دې دواړو حروفوته (ق،ک) حروف لهاتيه يا لهويه وايي، لهات هغه ژبکې ته وايي کوم چې په حلق پورې زوړنده وي نو ددې دواړو حرفونو تعلق لهات سره دي ځکه ورته لهاتيه وائي .

شپږم مخرج : دژبې مينځ چې دمقابل تالوسره پيوست شي ددې نه دري حروف اداء کيږي لکه (ج،ش، ى) . ي غير مده يعني ياي لين او ياي متحرک اداء کيږي او دې دري واړه حروفو ته حروف شجريه وايي . شجر ددواړوژامو ترمينځ چې کومه خاليگاه ده هغې ته وايي .

مخکې ددې نه چې اووم مخرج ذکر کړو بايد دغابنونو نومونه وپيژنو ځکه چې راتلونکي مخارج دغابنونو سره تعلق لري .

په عام طور سره دانسان دوه ديرش ۳۲ غابڼونه وي مخکني څلور غابڼونوته (دوه پورته دوه کښته) ثنایا وايي پورتنې دووته يې ثنایاي علیا وايي او لاندني دووته يې ثنایاي سفلی وايي .

ددې په څنگ کې څلور غابڼونه نوردي چې هغې ته رباعيات وايي .

درباعياتو په څنگ کې څلور نور غابڼونوته انياب وايي او کواسر هم ورته وايي دانبايو په څنگ کې دوه پورته دوه لاندې څلور غابڼونوته ضواحک وايي . دضواحکو په څنگ کې دولس (۱۲) چې شپږ پورته او شپږ لاندې دي ديته طواحن وايي صرف همدغه طواحن (۱۲) دي نور ټول څلورڅلوردي او دطواحن په څنگ کې څلورآخري غابڼونه دي چې هغې ته نواجذ وايي دغه دري قسمه آخري غابڼونه (ضواحک ، طواحن ، نواجذ چې مجموعه يې (۲۰) غابڼونه کيږي ديته اضراس وايي .

لاندې دغابنونو خلاصه ذکر کيږي :

[Pick the date]

کمپیوٽرایز : عبدالبصیر (رحمانی)

تجوید

ثنايا څلور (٤)

رباعيات څلور (٤)

انياب څلور (٤)

ضواحڪ څلور (٤)

طواحن ڊولس (١٢) اضراس

نواجذ څلور (٤)

اووم مخرج :- کله چې اقصي حافه لسان داضراس عليا ديخونو سره ولگيري ددي نه (ض) اداء کيري دبنی طرف څخه وي او که دچپ طرف څخه وي ، خودچپ نه اسانه اداء کيري نسبت بنی طرف ته ، ددواړو طرفونو په یو ځل هم اداء کيري خودادیر مشکل کاردی اودی حرف ته حافی وایي . حافه دژبی اړخ ته وایي .

اتم مخرج :- ادني حافه مع طرف اللسان کله چې دثنايا ربعايات انياب او ضواحڪ بيخونوسره ولگيري ددي نه (ل) اداء کيري بنی طرف نه وي که چپ طرف نه وي خودادبنی طرف نه اسانه اداء کيري او ددواړو طرفو نه په یو ځل هم اداء کيري .

(تنبيه) د(ض) مخرج دحافي هغه برخه ده چې دحلق طرف ته نږدي ده او دي ته اقصي حافه وایي .د(ل) مخرج دحافي دهغي برخي نه اداء کيري کوم چې دخولي طرف ته ده او ديته ادني حافه وایي او همدارنگه د(ل) په اداء کولوکي دژبی څوکه هم دغابنونو سره لگيري مگر د(ض) داداء کولو په وخت کي دژبی څوکه دغابنونو سره بلکل نه لگيري .

نهم مخرج :- دژبی څوکه سره دادني حافه کله چه دثنايا ، ربعايات ، انياب بيخونو سره ولگيري ددي نه (ن) مظهره (هغه نون کي چې اظهار کيري) اداء کيري .

لسم مخرج :- دژبی څوکه او دثنايا او ربعايات بيخونه ددي څخه (ر) اداء کيري البته دي کي پشت زبان هم داخل دي يعني ددي داداء کولو په وخت کي ژبه شاطرف ته ميلان کوي او دنون مخرج ته نژدي دي خو دومره خبره ده چه دنون مخرج داداء کولو په وخت کي دژبی څوکه دتالو هغي حصي ته ميلان کوي کوم چې شونډوته نيژدي دي او د (ر) داداء کولو په وخت کي دژبی څوکه دتالو هغه حصي ته ميلان کوي کوم چې حلق طرف ته نيژدي وي (ل،ن،ر) دي دري واړو حروفوته حروف طرفيه او نلقیه وایي طرف او نلق واره په معني دکنار ي سره راځي .

یوولسم مخرج :- د (ط،ت،ث) مخرج دي کله چې دژبی څوکه دثنايا عليا ديخونو سره ولگيري ددي څخه دا دري واره حروف اداء کيري او دي حروفوته حروف نطعيه وایي .

دوولسم مخرج :- دڙبي څوکه او دثنايا عليا هغه کناره چې د وريوسره پيوست دي ددي نه (ظ، ذ، ث، اء کيږي دي دري واره حروفوته حروف لثويه وايي لته وريو ته وايي .

ديارلسم مخرج :- دڙبي څوکه دثنايا عليا او سفلی دروني يا داخلي کناري ددي څخه (ص،س،ز) اء کيږي مگر دڙبي څوکه دکناروسره نه لگيږي دڙبي څوکه او دکنارو ترمينځ لږ غوندي خلا باقي پاتي کيږي البته دثنايا عليا کناري او دثنايا سفلی کناري لږ غوندي يو له بل سره پيوست کيږي او که داپيوست نه شي نود صفير صفت نه اء کيږي او دي دري واره حروفو ته حروف اسليه او صفيږيه وايي .اسله دڙبي هغه نري څوکی ته وايي .

څوارلسم مخرج :-د(ف) مخرج دي کله چې دثنايا عليا څوکی دلاندیني شونډو دلدي برخي سره ولگيږي ددي نه (ف) اء کيږي .

پنځه لسم مخرج:- دواړه شونډي دي ددي څخه (ب ، م ، و) غير مده اء کيږي صرف فرق دومره دي چې (ب) دشونډو دلدي برخي څخه اء کيږي او (م) دشونډو دوچي برخي څخه اء کيږي او (و) دواړو شونډو دناتمام يو ځاي کيدو څخه اء کيږي .
دي څلورواړو حروفوته حروف شفويه وايي .

دمخارجو دوهم قسم مخرج مقدر

لکه څرنگه چې دمخرج مقدر تعريف بيان شو هغه دا چې مخرج مقدر هغي ته وايي چې دحلق يا لسان يا شفے داجزاوڅخه يومعين جزء نه وي.او مخرج مقدر دوه دي . اول خيشوم يعني دپزي اخري حصه خيشوم دحلق ،لسان او شفے داجزاء ونه کوم جزء ندي جوف دهن اگر چې جزء دي خوجزاءمعين نه دي شپارسم مخرج :- جوف دهن دي ددي نه دري حروف اء کيږي (واو، الف ، يا) کله چې مده وي الف دحلق دجوف نه اء کيږي .

واو دشونډودجوف نه اء کيږي . او (يا) دوسط لسان او تالو دجوف نه اء کيږي ددي دري واره حروفو انتها په هوا باندي کيږي .

يعني ددي اواز دباقي حروفو غوندي دحلق ، لسان شفنين داجزاءو په کوم جزء باندي نه اودريږي بلکه په هواکي خوريږي او ختميږي . او دي دري واره حروفوته حروف جوفيه ، مده ، او هوايه ويل کيږي . جوفيه ځکه ورته وايي چې دجوف نه اء کيږي . هوايه ځکه ورته وايي چې ددوي انتها په هواباندي کيږي ، مده ځکه ورته وايي چې دمديت صفت پکي موجود دي .

اووه لسم مخرج :- دغه مخرج دخيشوم دي ددي نه غنه اء کيږي دلته دغني څخه نون مخفای او نون مدغم به ادغام ناقص دي . داخفاء او دادغام بحث به وروسته ان شاء الله راشي .

دالف او همزه ترمينځ فرقونه :-

دالف او همزه ترمینح څلور فرقونه موجود دي .

۱، الف هميشه مده وي او همزه هيڅ کله مده نشي کيدلای .

۲، الف هميشه ساکن وي او همزه کله ساکنه او کله متحرک وي .

۳، همزه ساکنه دجټکي سره تلفظ کيږي او الف نرم بغير دجټکي تلفظ کيږي .

۴، الف دکلمي په اول کي نشي راتلای بلکه په مينح يا اخر کي راځي او همزه دکلمي په سر ،مينح او پاي کي راتلای شي (په ټولو ځايونو کي راتلای شي) دکلمي په سر کي چي کومه همزه راغلي وي هغه دالف په شکل بنودل شوي وي خوداهمزه ده ، الف دکلمي په سرکي بلکل نه راځي .

دالله تعالي په فضل سره مخارج الحروف پاي ته ورسيدل مخکي ددي چي دتجويدالحروف په دوهم جزء يعني صفات الحروف باندي شروع وکړو پکارده دچي دلحن په تعريف او اقسامو پيل وکړو ځکه مونږ دهر حرف مخرج وپيژانده که مور حرف دخپل مخرج نه اداء نه کړو معني کي يي بدلون او تغير راځي .

دلحن اقسام اود هغي حکم

لحن دتجويد ضد دي يعني تجويد قران صحيح لوستلو ته وايي او لحن دقران کريم غلط لوستلوته وايي مثلاً حرف دخپل مخرج نه نه اداء کول يا دهغي صفت لازمه يا صفت عارضه نه اداء کول يا په حرکات او سکانات کي غلطي کول دارنگه غلطي کولوته لحن ويل کيږي .

لحن په دوه معني گانو باندي استعماليږي . يو په معني دلب ولهجه لکه څنگه چي حديث شريف کي راځي (اقرءوا القرآن بلحون العرب واصوتها) ترجمه : تاسوقران دعربو په لب ولهجو باندي ولولي او دهغوي په اوازونو باندي) او دلحن بله معني ده غلط لوستل .

کله چي لحن دتجويد په مقابل کي استعمال شي نو په معني دغلطي سره راځي .

لحن په دوه قسمه دي (لحن جلي) او (لحن خفي)

لحن جلي بشکاريه غلطيوته ويل کيږي او دا په پنځه قسمه دي :

۱، تبديل الحرف بالحرف : يعني ديو حرف پرځاي بل حرف لوستل لکه (الحمد) پرځاي په (الهمد) لوستل يا دالقدر پرځاي (الکرد) لوستل يا د (عليهم) پرځاي (اليم) لوستل يا د (مصلحون) پرځاي (مسلهون) لوستل .

۲، يوحرف زياتول ياکمول مثلاً : د(لم يلد) پرځاي (لم يالذ) لوستل اود (لم يولد) پرځاي (لم يُلذ) لوستل او په اول مثال کي الف زياتول او په دوهم مثال کي دلم يولد څخه واو کمول .

۳، تبديل حرکت بالحرکت يعني ديو حرکت پرځاي بل حرکت لوستل مثلاً : دزبر پرځاي پيښ لوستل يا دضمه پرځاي فتحه يا کسره لوستل لکه : اِنْعَمْتَ َ پرځاي اِنْعَمْتُ لوستل ياد ختم الله پرځاي ختم الله لوستل

٤، تبدیل حرکت بالسکون یا تبدیل السکون بالحركت مثلاً : خَلَقْنَا پَرْحَايِ خَلَقْنَا لوستل .

٥، مشدد مخفف او مخفف مشدد لوستل مثلاً : مُسْتَمِرُّ پَرْحَايِ مُسْتَمِرُّ بغير دشدنه لوستل .

اولحن جلي پنځه قسمونه لري اوددي حکم حرام دي ځکه جي په کلام الله کي تحريف دي ددي حروف تغير او تبديليزي او معني هم ورسره بدليزي او بعضي او قات پداسي غلطيو سره لمونځ هم فاسديزي نو دداسي غلطيوڅخه ځان ساتل ډير ضروري دي .

دوهم قسم لحن خفي : دلحن خفي معني ده پټه غلطي دا هغه غلطيو ته ويل کيږي چي هغه صفات نه اداء کول کوم چي دحروفو دتحمين او زينت سره تعلق لري اگرچي حروف دخپل مخرج نه بڼه پوره اداء شي کوم کمي او زياتي پکي ونه شي خو هغه صفات چه حرف ورسره مزين کيږي هغه نه اداء کول چي هغه ته صفات عارضه وايي او دصفاتو عارضه وو تفصيل به وروسته ان شاءالله راشي . مثلاً (را) چي کومو حالاتو کي پر يا مخم تلفظ کيږي هغه مخم نه اداء کول يا اخفا يا غنه نه کول يا مد نه کول . خلاصه دا چي (صفات لازمه صحيح نه اداء کولو ته لحن جلي وايي) او د (صفات عارضه وو صحيح نه اداء کولو ته لحن خفي وايي) اگر چي په لحن خفي په معني کي کوم بدلون نه راځي خودحروفو کوم زينت چي دي هغه له منځه ځي او ددي نه ځان ساتل هم ضروري دي او ددي حکم مکروه دي .

دتجوید دوهم جزء (صفات الحروف)

صفات دصفت جمعه ده او صفت په لغت کي داسي تعريفوو .

(ماقام بشي ء من المعاني) . يعني دمعانيو په لحاظ يوشي چه دبل شي پوري قايم وي . لکه علم او سپين والي : پس دعلم تحقيق بغير دعالم څخه نه کيږي او دسپين والي تحقيق بغير دسپين شي څخه نه کيږي .

او په اصطلاح کي دصفت تعريف : صفت هغه حالت او کيفيت دي چه دحروفو دمخرج نه د اداء کولو په وخت کي مخي ته راځي مثلاً دحرف پُر لوستل يا باريک لوستل يا سخت يا نرم لوستل او داسي نور .

صفات په دوه قسمه دي (صفات لازمه) او صفات عارضه (

١، صفات لازمه : هغه صفات دي چي دحرف نه بلکل نه جداکيږي که داصفت په حرف کي اداء نشي نو حرف په خپل حال نه پاته کيږي بلکه ددي نه بل حرف جوړيږي يا غير عربي حرف ورڅخه جوړيږي ياناقص اداء کيږي مثلاً په (ظ) کي داستعلاء او اطباق صفت دي که دا صفت پکي اداء نشي نو (ظ) څخه (ذ) جوړيږي . دغي وجهي نه داصفات حروفو پوري لازم دي اودي صفاتو ته مميزه ،مقومه ، ذاتيه ، او ضروريه هم وايي ذاتيه او مقومه ځکه ورته وايي چي که چيري دا اداء نشي نو دحرف ذات باقي نه پاتي کيږي او حرف کامل نه اداء کيږي . اومميزه ځکه و رته وايي چي ديو مخرج حروف يو دبل څخه جدا جدا اداء کيږي .

٢، صفات عارضه هغه صفات دي چي په بعضي حروفو کي په بعضي اوقاتو کي راځي او په بعضي او قاتو کي نه راځي او که چيري داصفات اداء نه شي په حروفو کي څه تغير نه راځي په خپل حال پاتي کيږي

مگر ددی حرف چه کوم زینت او حسن دی هغه ورسره ختمیر ی ددگی وجهی نه دی صفاتو ته مزینه ، محسنه ، محلیه او عارضه وایي مزینه او محسنه او محلیه دا دری واره په معنی دزینت و رکونکی راځي او عارضه دا معنی چي داصفت دحرف پوري لازم ندي کله پکي وي او کله نه وي . لکه څنگه چي مخکي بیان شو دلحن په اقسامو کي او که داصفات اداء نشي نو لحن خفي صورت نیسي .

دریم فصل (دصفات لازمه اقسام)

صفات لازمه ټول په (۱۸) قسمه دي چي لس پکي متضاده او (۸) پکي غیر متضاده دي متضاده دامعني چي یو دبل ضد واقع شوي وي يعني پنځه صفات دپنځو نورو ضدواقع شي او غیر متضاده هغه صفات دي چه ضد نلري لاندي جدول وگوري :

صفات لازمه

۱۱ صغیر
۱۲ قلقله
۱۳ لین
۱۴ انحراف
۱۵ تکریر
۱۶ نفشي
۱۷ غنه
۱۸ استطالت

صفات لازمه متضاده

۱، همس	غیر متضاده	۲، جهر
۳، شدت	توسط	۴، رخوة
۵، استعلاء		۶، استقلال
۷، طباق		۸، انفتاح
۹، اذلاق		۱۰، اصمات

په مختصر ډول دصفاتو ذکر وشوچي وروسته به ان شاء الله تفصیلاً ذکر شي کوم لس صفات متضاده چه ذکر شو همس دجهر ضد دي يعني کومو حروفو کي چي دهمس صفت موندل کيږي په هغوکي جهر نه راځي همدارنگه شدت درخوة ضد دي خو ددي دواړو ترمینځ یو بل صفت دي چي هغي ته توسط وایي همدارنگه استعلاء داستقلال ضد دي او اطباق دانفتاح ضد دي او اذلاق داصمات ضد دي .

اوصفات غیر متضاده بالمقابل ضد نلري ځکه دهغوي ضد بیان نشو .

۱، همس : همس په لغت کي داوازيټيټ والي ته وایي .

او د مجودينو په اصطلاح کي دهموسه حروفو داداء کولو په وخت کي آواز په مخرج کي پداسي ضعف سره او دريږي چه نفس جاري وي خو آواز کي یو قسم ته پستي او ټيټ والي وي او په کومو حروفو کي چه دهمس صفت موندل کيږي هغو حروفو ته مهموسه ويل کيږي او دا صفت په لس حروفو کي موندل کيږي چي مجموعه يي (فحټه شخص سکت) دي .

۲، جهر : جهر په لغت کې داواز اوچت والي ته وايي او په اصطلاح کې ددې حروفو داداء کولو په وخت کې آواز په مخرج کې پداسې قوت سره اودريري چې ددې وجهي نه نفس (ساه) بنديري او آواز کې يوقسم ته اوچت والي وي او کومو حروفو کې چه دجهر صفت موندل کيږي دي حروفو ته مجهوره وايي او مهموسه نه علاوه باقي ټول حروف مجهوره دي چه هغه (۱۹) حروف دي او دهمس ضد دي .

۳، شدت : شدت په لغت کې سختي والي ته وايي او په اصطلاح کې ددې حروفو د اداء کولو په وخت کې آواز په مخرج کې پداسې سختي او قوت سره او دريري چې پدې سره آواز بنديري او حرف قوي اوسخت اداء کيږي او داصفت په (۸) حروفو کې راځي چې مجموعه يې (اجدک قطبت) دي او په کومو حروفو کې چه داصفت راځي هغوي ته شديده وايي .

(توسط) دشدت او رخوت ترمينځ توسط يو صفت دې چه ددې لغوي معني ده درميان کې واقع کيدل او په اصطلاح کې ددې نه مقصد دشدت او رخوت درمياني حالت دي يعني ددې حروفو داداء کولو په وخت کې آواز نه دومره سخت وي لکه دشدت غوندي او نه دومره نرم وي لکه درخوت غوندي يعني دشديده وغوندي اواز فوراً نه بنديري او نه د رخوت غوندي آواز بلکل جاري پاتي کيږي بلکه يو درمياني حال غوره کوي او داصفت په پنځو حروفو کې راځي چه مجموعه يې (لن عمر) دي او دي پنځو حروفو ته حروف متوسطه وايي .

۴، رخوے : رخوے په لغت کې نرمي ته وايي او په اصطلاح کې درخوے حروفو داداء کولو په وخت آواز په مخرج کې پداسې نرمي سره اودريري چه دهغي وجهي نه آواز جاري پاتي کيږي دشديده او متوسط حروفو نه علاوه باقي ټول حروف رخوے دي .

۵، استعلاء : استعلاء په معني د اوچتيدلو راځي دلغت په بناء او په اصطلاح کې دمستعليه حروفو داداء کولو په وخت کې دژبي بيخ پورته تالو طرف ته اوچتيري چه پدې وجهي سره دا حروف مفخم (پر) اداء کيږي او دا (۷) حروف دي چه مجموعه يې (خص ضغط قط) دي او په کومو حروفو کې چه داستعلاء ء صفت موندل کيږي هغي ته مستعليه وايي .

۶، استفال : استفال په لغت کې لاندي پاتي کيدلو ته ويل کيږي .

او په اصطلاح کې دمستقله حروفو داداء کولو په وخت کې دژبي بيخ بره تالوته نه اوچتيري بلکه لاندي پاتي کيږي چه ددې وجهي نه داحروف باريک اداء کيږي دمستعليه حروفو څخه سواباقي ټول حروف مستقله دي . داستفال صفت چه په کومو حروفو کې راځي هغي ته مستقله وايي .

۷، اطباق : اطباق په لغت کې بڼه پيوسته کيدلو ته وايي او په اصطلاح کې دمطبقه حروفو داداء کولو په وخت کې دژبي اکثره حصه يعني دژبي مينځ پورته تالو سره پيوسته کيږي چه له دي کبله دا حروف بڼه مفخم (پر) اداء کيږي او په کومو حروفو کې چې داصفت پيدا کيږي هغه حروفو ته مطبقه وايي او داخلور حروف دي (ص،ض،ط،ظ)

۸، انفتاح : انفتاح په لغت کې په معني دخلاصيدلو او جداپاتي کيدلو راځي او په اصطلاح کې دمنفتحه حروفو داداء کولو په وخت کې دژبي اکثر حصه يا بيخ پورته تالو سره نه پيوسته کيږي بلکه د هغي څخه

جدا پاتي کيڙي ڇي له دي کبله دا حروف پر نه اداء کيڙي بلڪه باريڪ اداء کيڙي او په کومو حروفو کي ڇي دانفتاح صفت موندل کيڙي هغه حروفو ته حروف منفتحه وائي دمطبقه حروفو څخه علاوه باقي ٽول حروف منفتحه دي .

۹، اذلاق : اذلاق په لغت کي په معني دتيزوالي راځي او په اصطلاح کي مذلقه حروف دشونډو يا دڙبي دکناري څخه په سهولت سره اداء کيڙي . او داشپڙ حروف دي ڇي مجموعه يي (فرمن لب) دي .

۱۰، اصمات : اصمات په لغت کي په معني د منع کولو راځي او په اصطلاح کي داصمات حروف دخپل مخرج نه په مضبوطي سره اداء کيڙي ددي په اداء کولو کي لږ څه گراني محسوسيږي او په کومو حروفو کي ڇي داصفت راځي هغوته حروف مصمته وائي او دمذلقه حروفو څخه سوابقي ٽول حروف مصمته دي .

دصفات غير متضاده تشریح

۱۱، صفيڙ : صفيڙ په لغت کي شپيلى يا دمرغى آواز ته ويل کيڙي او په اصطلاح کي دصفيڙيه حروفو داداء کولو په وخت کي يو تيز آواز دشپيلى غونډي راوځي لکه عزيز او که دا صفت پدي حروفو کي اداء نشي دا حروف بلکل ناقص اداء کيڙي او داصفت په درى حروفو کي راځي (ص ، ز ، س) .

۱۲، قلقله : قلقله په لغت کي جنبش اوحركت ته وائي او داينځه حروف دي ڇه مجموعه يي (قطب جد) دي او په اصطلاح کي ددي حروفو داداء کولو په وخت کي په مخرج کي يوقسم ته جنبش وي خودسکون او وقف په حالت کي قلقله زياتيږي او دحركت په حالت کي ډير کم کيږي .

۱۳، لين : لين په لغت کي نرمي ته وائي او په اصطلاح کي دلين دحروفو داداء کولو په وخت کي داحروف ډيرپه نرمي سره اداء کيڙي که غواږي ڇه مد ورباندي وکږي هم کولي شي او دا دوه حروفه دي (و ، ي) ڇه کله ساکن وي او ماقبل يي مفتوح وي لکه (خوف)، (والصيف)

۱۴، انحراف : انحراف په لغت کي اوريدلو او مائل کيدلوته وائي او په اصطلاح کي د منحرفه حروفو داداء کولو په مختکي اواز دحافه لسان نه نوک (راس) لسان طرف ته او دراس لسان نه پشت لسان طرف ته ميلان کوي چنانچه په (ل) کي دحافه نه راس لسان طرف ته او په (ر) کي دراس لسان نه پشت لسان طرف ته ميلان کوي ځکه ڇي بعضي اوقات دسري خيال نه وي د (ل) پرځاي (ر) او د(ر) پرځاي (ل) تلفظ کږي خصوصاً دادماشومانو څخه دارنگه غلطي زيات کيږي او دانحراف صفت په (ل) او (ر) کي راځي او دي دواړو حروفو ته حروف منحرفه وائي .

۱۵، تکرير يا تکرار : تکرير په لغت کي ديو شي بار بار تکرار کولو ته وائي او په اصطلاح کي دتکرير نه مراد ديو حرف پرځاي څو حرفه اداء کول .

اود تکرار څخه مراد مشابهت دتکرار دي او داصفت صرف په (ر) کي راځي او دحقيقي تکرار څخه ځان ساتل ضروري دي دحقيقي تکرار نه هغه وخت سري ځان ژغورلي شي ڇه د (ر) داداء کولو په وخت کي دڙبي سر دتالو سره داسي مضبوط ولگي ڇي لرزه بلکل پکي رانشي په مضبوطوالي کي د

دومره مبالغه هم ونه شي چه آواز پکي بندشي دحروف شديده وو غوندي بلکه په (ر) کې دتوسط صفت خيال وساتل شي .

۱۶، تفشي : تفشي په لغت کې انتشار او خورېدلوته وايي او په اصطلاح کې د (ش) داداء کولو په وخت کې آواز په خوله کې منتشر کيږي لکه (منفوش) .

۱۷، غنه : دغني څخه مراد هغه آواز دي چې دنون او ميم د اداءکولو په وخت کې په پوزه کې ظاهرېږي په هيڅ حالت کې دنون او ميم څخه نه جدا کيږي متحرک وي او که ساکن وي او که پوزه بنده کيږي نو داصفت پکي نه اداء کيږي او دې غني ته غنه اني وايي او بل قسم ته يې غنه زماني وايي چه ددې تفصيل به وروسته ان شاء الله په صفات عارضه کې راشي .

۱۸، استطالت : استطالت په لغت کې طلب داورېدوالي ته وايي او په اصطلاح کې دا معني لري چې د (ضاد) داداء کولو په وخت کې دمخرج دشروع نه دمخرج تر اخره پوري آواز په تدريج سره ووځي يعني د نواجذ غاښونو او دژبې د کناري څخه آواز شروع شي په تدريج سره داسي ضواحوکو پوري ورسيږي چې په آواز کې يو قسم ته اورېدوالي وي د (ظا) غوندي د دفتعاً زر ونه وځي دهمدي استطالت له کبله ضاد دظا څخه جدا کيږي نور په ټولو صفاتو کې ضاد او ظا مشترک دي چونکه دضاد مخرج نسبتاً نورو مخارجوته اوږد دي نوپه آواز کې يې هم اورېدوالي دي .

صفات عارضه

صفات عارضه هغه صفات دي چې کله په حرف کې موندل کيږي او کله نه موندل کيږي لکه څرنگه چې مخکې فصل کې دصفات عارضه و تعريف تفصيلي بيان شو صفات عارضه اجمالاً په لاندي ډول دي .

۱، تفخيم ۲، ترفيق ۳، حرکت ۴، سکون ۵، مد ۶، صله ۷، ادغام ۸، انقلاب ۹، اخفاء ۱۰، غنه زماني ۱۱، تسهيل ۱۲، ابدال ۱۳، حذف .

پورته صفات په دوه ډوله دي (عارض بالصفه) (عارض بالحرف) عارض بالصفه تفخيم او ترفيق ته وايي او باقي ټول عارض بالحرف دي دا عارض بالصفه څخه مطلب دادي چې هغه صف عارضه چې دکوم لازمي صفت دوجهي څخه پيداشوي وي مثلاً مخکې مونږ ولوستل چې د (خص ضغط قط) څخه علاوه باقي نور ټول حروف باريک تلفظ کيږي چې تعداد يې (۲۲) ته رسيږي اوس په دې ۲۲ حروفو کې (الف، ل، ر) دا دري حروف داسي حروف دي چې هميشه باريک نه تلفظ کيږي بلکه په بعضي حالاتو کې باريک تلفظ کيږي او په بعضي حالاتو کې پر تلفظ کيږي په کومو حالاتو کې چې پر تلفظ کيږي په هغې کې صفت استعلاء عارض کيږي چې د هغې وجهي نه دا دري حروف پر تلفظ کيږي

څرنگه ڇي صفت استعلاء یو لازمي صفت دي نو د (الف ، ل ، ر) په حروفو کي تفخیم صفت عارضه دي ڇي دیو لازمي صفت دوجهي څخه پیداشوي دي .

او عارض بالحرف څخه مطلب داده ڇي هغه صفت عارضه ڇي دیو حرف دیوځاي کیدلو له کبله پیداکیري مثلاً دنون ساکن او تنوین ادغام یا انقلاب یا اخفاء یا په حروفو مده کي مد فرعي کول ځکه ڇي دنون ساکن او تنوین ادغام دحرف (یرملون) سره دیوځاي کیدلو له کبله کیرئ د (با) سره دیو ځاي کیدلو له کبله انقلاب کیري او همدارنگه په حروف مده کي مد فرعي دهمزي سره دیوځاي کیدلو له وجهي څخه کیري او که پر دوي باندي زقف یت سکنه وشي نو اخفاء ، انقلاب ، ادغام ، مد ، صفات پکي نه موندل کیري نو ددغي وجهي نه دي صفاتوته صفات عارضه وایي چه کله په حرف کي موندل کیري او کله نه موندل کیري .

شبه مستعلیه

(الف، لام، را) دادي واره حروف ته شبه مستعلیه وایي سره لادي نه ڇي دحروف مستعلیه دي خو په بعضي حالاتو کي دا حروف پر (مفخم) تلفظ کیري دحروف مستعلیه وترمینځ ڇي مجموعه یي (خص ضغط قظ) دي او ددي دري حروفو تر مینځ فرق دادي ڇي حروف مستعلیه همیشه پر تلفظ کیري که مفتوح وي یا مضموم یا مکسور و ی یا ساکن وي پدي حروفو کي د استعلاء صفت لازمي صفت دي ڇي بالکل ترینه نه جداکیري او په شبه مستعلیه حروفو کي (ل ، ر ، الف) تفخیم لازمي ندي کله پر تلفظ کیري او کله باریک نو دغي وجهي نه دپته شبه مستعلیه وایي یعنی دمستعلیه حروف سره مشابه دي .

اوس به دابیان کړو ڇي داحروف په کومو حالاتو کي پر تلفظ کیري او په کومو حالاتو کي باریک تلفظ کیري هریو به په خپل وارسره بیان کړو .

څلورم فصل

تفخیم او ترقیق

دلام دتفخیم او ترقیق حالتونه

دلام نه مقصد زموږ فقط دلفظ (الله) دي لام دي نور لامونه ټول باریک تلفظ کیري صرف دلفظ د (الله) لام کله پر کله باریک تلفظ کیري .

لفظ د(الله) او اللهم دري حالتونه لري :

۱، که دلفظ دالله (ج) او اللهم لام څخه ما قبل فتحه وه نو مفخم تلفظ کیري لکه : هو الله ، مريم ، اللهم .

۲: همدارنگه که دي نه ما قبل ضمه هم وه مفخم تلفظ کیري لکه : عبدالله ، قالوا اللهم .

۳، که دلفظ دالله ج او اللهم څخه ما قبل کسره وه باریک تلفظ کیري لکه : بسم الله ، قل اللهم .

د(ر) دتفخیم او ترقیق حالتونه (ر) په شیرو حالتونوکی مفخم لوستل کیری .

۱، راچي کله مضموم وي يامفتوح وي مشددوي اوکه مخفف وي لکه رَعَدٌ، رُزِقُوا، دُومِرَةٌ، ففروا .

۲، راچي کله ساکن وي او ماقبل يي مضموم يا مفتوح وي لکه : يُرْزِقُونَ، بَرِّقُ، ارسلوا .

۳، دراساکن نه ماقبل کسره عارقضی وي لکه :. اِرْجِعُوا، ارجعی

۴، دراساکن نه ماقبل کسره اصلي منفصله وي لکه : رَبِّ اِرْجِعُونَ

او کله کسره عارضی هم وي او منفصله هم وي لکه : اَمِ ارْتَابُوا، ان ارتبتم .

۵، را ساکن وي او ماقبل يي کسره اصلي وي خو مابعدیي په يوه کلمه کي دحروف مستعلیه و څخه يو حرف راغلي وي لکه : مِرْ صَادٌ، اِرْ صَادًا، قِرْ طَاسٌ، فِرْ قَے ، لبالمرصاد . خو حرف مستعلیه به مفتوح وي او که حرف مستعلیه د را څخه وروسته په يوه کلمه کي نه وه راغلي بيا را باریک لوستل کیری لکه : فَآ صُبِرَ .؛، صَبِرًا .

۶، را ساکن وي او ماقبل يي هم ساکن وي او ماقبل يي مضموم يا مفتوح وي لکه : اَلْقَدَرُ ، اَلْعُسْرُ، الانهار . خوداصورت صرف وقف پوري خاص دي دوصل په صورت کي دا را متحرک لوستل کیری .

درا دترقیق حالتونه

را په پنځه حالتونوکی مرقق یعنی باریک لوستل کیری .

۱، رامکسوره مشدد وي او که مخفف و ي لکه (رِزِقِ ، بِالْبِرِّ، رجالُ)

۲، را ساکن وي او ماقبل يي کسره اصلي متصله وي او مابعد يي حرف مستعلیه نه وي لکه (فِرْعَوْنُ ، شِرْعَةٌ ، مریے)

۳، راساکن وي او ماقبل يي هم ساکن وي او ماقبل يي مکسوروي لکه لِذِي جَبْرٍ، وَ لَابِغْرٍ) خودادوقف په حالت کي وي .

۴، راساکن وي او ماقبل يي ياي ساکنه وي لکه (خَيْرٌ ، قَدِيرٌ)

۵، راي مماله یعنی هغه را چي اماله پکي شوي وي لکه (مَجْرِهًا) اماله په ټول قران کریم کي صرف يوځاي راغلي په روايت حفص (رح) کي (اختلافي ځايونه)

په قران کریم کي دري داسي کلمات دي چي په هغي کي اختلاف دي یعنی درا په هکله چي باریک تلفظ کیری که پر تلفظ کیری .

۱، يولفظ (مصر) دي ۲، بل لفظ (فِرَقِ) ۳، دريم لفظ (عَيْنِ الْقَطْرِ) دي بعضي وايي باريڪ تلفظ ڪيري او بعضي وايي چي پر تلفظ ڪيري خو په لفظ د مصر او عين القطر دوقف په حالت کي اختلاف دي او دوصل په حالت کي لفظ مصر کي را مفتوح ده پر تلفظ ڪيري او عين القطر کي را مکسوره ده باريڪ تلفظ ڪيري او په لفظ دفرق کي په وصل او وقف دوارو کي اختلاف دي . خلاصه دا چي په پورتنی دري کلماتو کي چي کوم را راغلي پدي کي تفخيم او ترقيق دواره جائز دي .

دالف تفخيم او ترقيق

که چيرته دالف څخه مخکي حرف استعلاء راغلي وي نو الف هم ورسره مخم تلفظ ڪيري ځکه چي حروف استعلاء ٽول مخم لوستل ڪيري لکه :

(صَالِحِينَ) خَالِدُونَ) او همدارنگه په لفظ دالله او اللهم کي هم الف مخم لوستل ڪيري او که دالف څخه ماقبل حرف باريڪ اوستل کيده نوالف هم ورسره باريڪ لوستل ڪيري لکه : نَاصِرِينَ .

دحروفو دتفخيم مراتب

دٽولو څخه زيات لفظ دالله مخم لوستل ڪيري بيا وروسته ورپسي طا ، بيا صاد ،بياضاد، بيا ظا ،بيا قاف ورپسي غين ورپسي خا او بيا را همدارنگه دالف تفخيم هم دخپل دماقبل حرف په لحاظ دي يعني څومره چي ماقبل حرف بي مخم وي همدومره الف هم ورسره مخم لوستل ڪيري .

پنجم فصل

په بيان د اظهار ، ادغام ، اقلاب او اخفاء کي

په دي فصل کي دنون ساکن او تنوين احکام بيانوو .

نون ساکن اوتنوين څلور احکامه لري . اظهار ، ادغام ، اخفاء ، اقلاب

۱، اظهار : اظهار په لغت کي بنکاره کولو ته وايي .

او په اصطلاح کي بغير دغني څخه يو حرف دخپل مخرج نه اداء کول .

کله چي دنون ساکن اوتنوين څخه وروسته حروف حلقي راشي په دي کي اظهار ڪيري يعني بغير دغني څخه اداء ڪيري . لکه : مِنْ خَوْفٍ ، مَنْ أَمَّنَ او دي اظهار ته اظهار حلقي يا اظهار حقيقي وايي

۲، ادغام : ادغام په لغت کي (ادخال شيء في الشيء) يعني يو شي په بل شي کي داخلول او په اصطلاح کي ساکن حرف دمتحرک حرف سره داسي يو ځاي لوستل چي يو مشدد حرف ورڅخه جوړ شي .

دنون ساکن او تنوین څخه وروسته یې په بله کلمه کې حرف (یر ملون) راشي چې ټول شپږ حروف دي نو په نون ساکن او تنوین کې ادغام کېږي لکه : مِنْ وَ آل ، من الدُّنهُ خو په څلورو حروفو کې ادغام مع الغنه کېږي چې مجموعه یې (یمنو) دي او په دوو حروفو کې چې مجموعه یې (لر) دي ادغام بغیر الغنه کېږي یعنې په یمنو کې ادغام ناقص کېږي او په لر کې ادغام تام کېږي .

داغام ناقص او ادغام تام تفصیل به وروسته ان شاء الله راشي .

او کچیري دنون ساکن څخه وروسته حروف یرملون په یوه کلمه کې راشي بیا ادغام نه کېږي لکه : صِنُونٍ ، قِنَاوُنْ په قران کریم کې صرف همدغه څلور کلمې راغلي پدې کې اظهار کېږي او دي اظهار ته اظهار مطلق وایي .

۳، اقلاب : اقلاب په لغت کې داسې معنی کېږي (تحویل الشيء عن وجهه) یعنې یو شي دخپل حقیقت څخه رااړول او په اصطلاح کې دنون ساکن او تنوین څخه وروسته چه (با) راشي په نون ساکن او تنوین کې اقلاب کېږي دغنی سره یعنې نون ساکن او تنوین په میم بدلېږي لکه : مِنْ بَعْدَ سَمْعٍ بَصْرٌ .

۴، اخفاء : اخفاء په لغت کې ستر یعنې پټولوته وایي .

او په اصطلاح کې داظهار او ادغام ترمینځ یو ساکن حرف اداء کول یعنې دنون ساکن او تنوین څخه وروسته چې حروف یرملون او حروف حلق او با څخه علاوه هر یو حرف چې راشي په نون ساکن او تنوین کې اخفاء مع الغنه کېږي لکه : أَنْفُسَكُمْ . أَنْتُمْ ، مِنْ قَبْلِ ، او اخفاء ټول (۱۵) حروف دي او دي اخفاء ته اخفاء حقیقي وایي .

دمیم ساکن احکام

میم ساکن دري احکام لري . ادغام ، اخفاء ، اظهار

۱، ادغام : دمنم ساکن څخه وروسته چې بل میم راشي پدې کې ادغام مع الغنه کېږي لکه : إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ

.....

۲، اخفاء : دمیم ساکن څخه وروسته چې با راشي په میم ساکن کې اخفاء مع الغنه کېږي لکه : وَمَهُمْ بِمُؤْمِنِينَ او دي اخفاء ته اخفاء شفوي وایي .

۳، اظهار : دمیم ساکن څخه وروسته چې دمیم او با څخه علاوه هر یو حرف راشي په میم ساکن کې اظهار کېږي او دي اظهار ته اظهار شفوي وایي لکه : فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ

دلام تعریف احکام

دلام تعریف دوه احکامه دي اظهار او ادغام

۱، الف دلام تعریف څخه وروسته نشي راتلاي په ۲۸ حروفو کي د ۱۴ حروفو څخه مخکي چي لام تعریف راشي په لام تعریف کي اظهار کيږي او په ۱۴ حروفو کي ادغام کيږي په هغه حروفو کي چي اظهار کيږي مجموعه يي (ابغ حجک وخف عقيمه) دي لکه : اَلْبُخْلُ، القارعه ، الكوثر ، ددي نه سوا په ۱۴ نورو حروفو کي ادغام کيږي لکه : اَلشَّمْسُ، التوبه ، الرحمن ، دي اظهار ته اظهار قمری وايي او دي ادغام ته ادغام شمسي وايي .

شپږم فصل دغني په بيان کي

دغني معني مخکي هم تيره شوه دخيشوم نه چي کوم آواز وځي هغي ته غنه وايي غنه په دوه قسمه ده (غنه آنې) او (غنه زماني) غنه آنې وي او که غنه زماني وي داصرف په ميم او نون پوري خاصه ده غنه زماني په نون او ميم کي په بعضي حالاتوکي راځي لکه څرنگه چي مخکي دنون ساکن او ميم ساکن احکام تير شول .

غنه آنې : دنون او ميم لپاره صفت لازمي دي په هر حال کي پکي موندل کيږي که وغواړي او که ونه غواړي داصفت بلا ارادي اداء کيږي .

غنه زماني : د ارادي څخه بغير نه اداء کيږي او دا غنه لاندي په نون او ميم کي موندل کيږي :

۱، نون ساکن او تنوين څخه وروسته دحروف حلقي او لام او را نه علاوه باقي ۲۰ شلو حروفو کي کوم يو حرف چي راشي هلته غنه کيږي .

۲، دميم ساکن نه وروسته چي ميم يا باراشي (ميم مخفای او ميم مدغمه کي)

۳، نون او ميم چي کوم ځاي کي مشدد راشي فقط چي همد دري حالاتو کي غنه کيږي او دغني مقدار يو الف دي يعني ديو الف په اندازه د غنه وشي ديو الف اندازه داده چي خلاصه گوته بنده کړي يا بنده گوته خلاصه کړي .

اووم فصل په بيان کي د مد

مد په لغت کي اړدولو او کش کولو ته وايي .

او په اصطلاح کي په حروف مده او حروف لين باني د آواز اوړدول دي .

حروف مده دري دي (الف ، واو ، يا) کله چي ساکن وي او ماقبل حرکت يي دخپل جنس څخه وي لکه : قَالْ، قَالُو، قِيلَ او حروف لين دوه دي (واو ، يا) چي ساکن وي او ماقبل يي مفتوح وي لکه : مِنْ خَوْفٍ ، وَالصَّيْفِ

اول مد په دوه قسمه دي (مد اصلي) او (مدفري)

۱، مد اصلي : مد اصلي هغه مد ته وايي چي کوم سبب باندي موقوف نه وي حروف مده چه اداء کوي نو هغه خپله ورسه اداء کيږي لکه : : قَالَ ، قَالُوا ، قِيلَ

که چيري پدي کلماتو کي مد ونه شي نو دحرف ذات باقي نه پاتي کيږي او همدارنگه مد اصلي کوم سبب باني هم موقوف ندي .

۲، او مد فرعي : هغه مد ته وايي چي کوم سبب باندي موقوف وي کچيري مد فرعي اداء نشي دحرف ذات ورسره نه ختميږي بلکه د کلمي چي کوم زينت او حسن دي هغه ورسره له مينځه ځي لکه سُوءَ ، قَالُوا ، أَمْنَا .

دمد اسباب

مد اصلي خو صرف محل مد ته ضرورت لري . مد فرعي لپاره د دوه شيانو وجود ضروري دي (محل مد) او (سبب مد) محل مد هم دوه شيان دي (حرف مده) او (حرف لين)

او سبب هم دوه شيان دي : همزه او سکون لکه : والسماء پدي کي سبب دمد همزه ده او په رب العلمين کي سبب مد سکون دي .

دمد اسباب دوه دي همزه او سکون ددي دواړو دوه دوه اقسام دي (همزه متصل) او همزه منفصل) . (سکون لازم) او (سکون عارض) .

مد فرعي اجمالاً په څلور قسمه دي (مد واجب) ۲ (مد جائز) ۳ (مد لازم) ۴ (مد عارض) مد واجب ته مد متصل هم وايي او مد جائز ته مد منفصل هم وايي . مد فرعي تفصيلاً په (۹) قسمه دي چه په لاندي ډول دي :

۱، مد متصل (۲) مد منفصل (۳) مد لازم کلمي منقل (۴) مد لازم مخفف (۵) مد لازم حرفي منقل (۶) مد لازم حرفي مخفف (۷) مد لازم لين (۸) مد عارض لين (۹) مد عارض وقفي .

۱، مد متصل : هغه مد ته وايي چي دحرف مده څخه وروسته همزه په يوه کلمه کي راغلي وي لکه : سَوَاءً ، سُوءَ .

۲، مد منفصل : هغه مد ته وايي چي دحرف مده څخه وروسته همزه په جدا کلمه کي راغلي وي لکه : قَالُوا ، أَمْنَا ، فَإِنفُسِكُمْ . دي مدته منفصل ځکه وايي چه همزه په جدا کلمه کي راغلي او جايڅکه ورته وايي په بعضي رواياتو کي راغلي او بعضي رواياتو کي ندي راغلي او بله خبره داده چي دا مد صرف د وصل په حالت کي کيږي که مخکي کلمي باندي وقف وشي بيا دا مد نه کيږي او مد متصل په وصل او وقف دواړو حالاتو کي کيږي ددي ادواړو مدونو سبب همزه ده او دنورو مدونو سبب سکون دي .

۳، مد لازم کلمي منقل : هغه مد ته وايي چه دحرف مده څخه وروسته په يوه کلمه کي مشدد حرف راغلي وي لکه : أَلطَمَ ، دَابَّ ، الصَاخَةَ

دلته سبب مد سکون دي کوم مشدد حرف چه دحرف مد څخه وروسته راغلي په حقيقت کي دا دوه حرفه دي اول ساکن اودوهم متحرک اول په دوهم کي مدغم شوي دي .

٤، مدلازم کلمي مخفف : هغه مد ته وايي چي په يوه کلمه کي دحرف مد څخه وروسته يو لازمي سکون راغلي وي لکه : اَللّٰنْ او دآمد په ټول قران کريم کي صرف په همدغه يوه کلمه کي راغلي دي دلازمي سکون څخه مقصد دادي چي په هرحال کي ساکن وي يعني دوصل او وقف په دواړو حالتونو کي ساکن دي .

مدلازم حرفي صرف په حروف مقطعات کي راځي .

٥،مدلازم حرفي مثقل : هغه مدته وايي چي په حروف مقطعاتو کي دحرف مده څخه وروسته مشدد حرف راغلي وي لکه : (الم) کي اول مد مراد دي دلته هم دحرف مد څخه وروسته مشدد حرف راغلي خو مشدد حرف په اصل کي دوه حرفه دي اول ساکن دوهم متحرک اول په دوهم کي مدغم شوي د مد سبب دغه ساکن حرف دي .

٦، مد لازم حرفي مخفف : هغه مد ته وايي چي په حروف مقطعاتو کي د حرف مد څخه وروسته سکون راغلي وي لکه : (ح ، ق ، ص) ،

٧، مد لازم لين : هغه مد ته وايي چي په حروف مقطعات کي دحرف لين څخه وروسته سکون راغلي وي او دا مدپه ټول قران کريم کي په يوه کلمه کي دوه ځايه راغلي چي هغه عين دي ، په سورے مريم او سورے شورا کي مثال : (كهيعص) (حم عسق)

٨، مد عارض لين : هغه مد ته وايي چي دحرف لين څخه وروسته سکون عارضي راغلي وي يعني دووقف په سبب ساکن شوي وي لکه : (مِنْ خَوْفٍ وَالصَّيْفِ)

٩، مد عارض وقفي : هغه مد ته وايي چي دحرف مده څخه وروسته سکون عارضي راغلي وي لکه : (يَوْمِ الدِّينِ ، نَسْتَعِينُ)

دمدونو مقدار

مداصلي کي صرف قصر کيږي او دقصر اندازه يو الف دي ددي څخه زياد اوږدول جائز ندي او مد فرعي مختلف قسمونه لري نو دهغي مقدار هم مختلف دي چي تفصيل يي په لاندي ډول دي :

مد متصل اومد منفصل کي يوسط کيږي په توسط کي هم دري اقواله دي (دوه الفه ، دوه نيم الفه ، څلور الفه)

اومدمنفصل کي قصر هم کيږي خو په طريقه دجزري (رح) کي فقط دمدا لازم په اولني څلور قسمونو کي صرف طول کيږي دطول مقدار دري الفه يا پنځه الفه دي .

په مدلازم لين ، مدعارض وقفي اومدعارض لين کي طول توسط ، قصر دري واړه جايز دي مد لازم لين او مد عارض وقفي کي اول طول بهتر دي بيا توسط ، بيا قصر او په مد عارض لين کي ددي برعکس او

ل قصر بهتر بیا توسط بیا طول بهتر دي خو دلته دتوسط مقدار دوه الفه يا دري الفه دي مد متصل غوندي څلور الفی توسط جایز ندي کومو مدونوکی چه طول ، قصر دري واره جایز دي ددي دري وارو څخه به یواختیاروي یاطول یا توسط یا قصر دتلاوت په شروع کی چه کوم قول مو اختیار کړو دتلاوت تر آخره پوري به په هغی عمل کوي مثلاً طول مو اختیار کړو آخره پوري به طول باندي عمل کوي داسی نشي چي مثلاً یو ځای مو دوه الفی توسط وکړو بل ځای کی دري الفی توسط وکړي بلکه آخره پوي به همغه دوه الفی توسط باندي عمل کوي همدارنگه مد منفصل ته په مد متصل باندي ترجیع ورکړو ځکه چي مدمفصل ضعیف دي او مد متصل قوي دي او همدارنگه مد عارض لین ته په مد عارض وقفي ترجیع ورنکړو مثلاً په مد عارض وقفي کی موتوسط وکړو او په مد عارض لین کی مو طول وکړو داجایز ندي یا به په دواړو کی مساوات کوي یابه مد عارض وقفي ته په مد عارض لین ترجیع نه ورکوي چي مد عارض وقفي کی طول او مد عارض لین کی توسط وشي .

اتم فصل هاي ضمير

دهاي ضمير څخه مراد دواحد مذكر غایب ضمير دي کله چي داسم فعل یا حرف پوي متصل شي لکه : (رَسُولُهُ بِهٔ اَكْلَهُ) دهاي ضمير څلور قاعدي دي دوه ددي دحرکت په هکله دي او دوه بي دصله یا عدم صله په هکله دي (۱) که چيري دهاي ضمير څخه مخکي کسره وه یا ياي ساکنه وه نو هاي ضمير مکسور لوستل کيري لکه : بهٔ اَلِيهٔ مگر ددي قاعدي څخه څلور کلمات مستثني دي چي دوه کلموکی مضموم لوستل کيري او دوه کلمو کی ساکن لوستل کيري سره لډي چي ماقبل بي مکسوردي په کومو کلماتو کی چي مضموم لوستل کيري هغه دادي (وَمَا اَنْسَيْنِيْهُ ، سورے كهف کی او عَلِيْهُ اللهُ سورے فتح کی او کومو کی چي ساکن لوستل کيري هغه دادي (اَرْجِهٔ ، دوه ځايه سورے اعراف کی او فَالِقَهُ سورے نمل کی .

۲، که دهاي ضمير څخه ماقبل نه کسره وه او نه ياي ساکنه وه نو هاي ضمير مضموم لوستل کيري لکه : (اَخَهٔ ، رَاءَ نُمْوُهُ) مگر دقاعدي څخه یو ه کلمه مستثني ده چه په هغه کی مکسور لوستل کيري ، وَتَقَّهِ سورے نور کی پدي ها باندي همدغه دوه حرکته راځي يعني کسره او ضمه فتحه ورباني نه راځي لاندي دوه قاعدي دصلي او عدم صلي په هکله دي :

۳، که چيري دهاي ضمير نه ماقبل او مابعدواړه متحرک وو نو هاي ضمير کی صله کيري که ماقبل بي مضموم وه نو صله دواو سره کيري او که ماقبل بي مکسور وو نو صله ديا سره کيري لکه : اَمْرُ اَلِي اللهُ بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ مگر یو کلمه ددي قاعدي څخه مستثني ده چه هغه يَرْضَهُ لَكُمُ سورے زمر کی دي سره ددي نه چه ماقبل او مابعدیي دواړه متحرک دي بياهم صله نه کيري .

۴، که دهاي ضمير ماقبل او مابعد دواړه ساکن وو یا ماقبل فقط ساکن وو یا مابعد بي فقط ساکن وو نو پدي دري صورتونو کی په هاي ضمير کی صله نه کيري مثالونه بي لاندي ذکر دي (مِنْهُ الْمَاءُ ، مِنْهُ اَيْتُ) مگر په يوه کلمه کی (فِيْهِ مَهَانَا) ددي قاعدي څخه مستثني ده سره لډي چه ماقبل بي ساکن دي خو بياهم صله کيري صله دي ته وايي چه حرکت اوږد اداء کړل شي که حرکت ضمه وه دومره بي اوږد کړي چه وروسته ورنه واو ساکن جوړ شي او همدارنگه که حرکت بي کسره وه نو دومره بي اوږد کړي

چه يا ساکن تر جوړه شي او صله دوقف په صورت کي نه پيدا کيږي بلکي دوصل په صورت کي کيږي

لاندي کلماتوکي صله نه کيږي ځکه چه پدي کليماتوکي ها دنفس کليمي څخه د مَانَقَّةُ سورے هود لئن لم تَنْتَه دوه ځايه سورے شعراء کي او يو ځاي سورے مريم کي لئن لم تَنْتَه

سورے علق کي فواکه سورے مومنون لاندي يو څوکليمات دي چه صورت دهاي ضمير غوندي دي خو په اصل کي ها ضمير ندي بلکي دي ته هاي سکتہ وايي او دا هميشه ساکن دي هغه کلمات دادي : لَمْ يَنْسَنَهُ ، سورے البقره کي اِقْتَدَهُ ، په سورے انعام کي كِتَابِيَهُ دوه په سورے احاقه کي او همدارنگه يو ځاي مَالِيَهُ راغلي دي سُلْطَنِيَهُ يو ځاي په سورے الحاقه کي او دوه ځايه جَسَائِيَهُ په سورت الحاقه کي مَاهِيَهُ په سورے الفارعه کي چه داتول کليمات دي نهه ځايه راغلي دي

نهم فصل

په بيان دادغام کي

ادغام په لغت کي ادخال شيء في الشيء ته ويل کيږي يعني يو شي په بل شي کي ننوستل او په اصطلاح کي دوه حروفونه په داسي ډول يو ځاي کول او لوستل چه يو مشدد حرف ورڅخه جوړشي .

سبب او مخرج په اعتبار سره ادغام په دري قسمه دي . (ادغام مثلين) (ادغام متجانسين) (ادغام متقاربين)

ادغام مثلين : دپته وايي چه دوهم مثل حروف يو په بل کي مدغم شي لکه : اذهب بکتابي .

ادغام متجانسين : دپته وايي چي ديو مخرج حروف يو په بل کي مدغم شي لکه : اذظلموا .

ادغام متقاربين : دپته وايي چه دوه قيب المخرج حروف يوپه بل کي مدغم شي لکه : من ربه .

دمدغم په اعتبار سره ادغام په دوه قسمه دي (ادغام صغير) (ادغام كبير)

ادغام صغير دپته وايي چه مدغم حرف ساکن وي يعني دساکن حرف په متحرک حرف کي ادغام کيدل لکه : (اليکم مرسلون)

ادغام كبير دپته وايي چي مدغم حرف متحرک وي يعني مدغم او مدغم فيه دواړه متحرک وي امام حفص رحمه الله عليه دروايت مطابق ددي ادغام په ټول قرانکريم کي صرف پنځه مثالونه موندل کيږي .

(اتحاجوني) (تامروني) (لاتامنا) (نعمنا) (مکني)

د ادغام او کيفيت په اعتبار سره ادغام په دوه قسمه دي (ادغام تام) او (ادغام ناقص)

[Pick the date]

ڪمپيوٽرايز : عبدالبصير (رحمانى)

تجويد

ادغام تام هغه ادغام ته وايي ڇي دمدغم حرف هيٺ يو صفت باقي پاتي نشي لکه : مِنْ لَدُنْهُ ، مِنْ رَبِّهِ .

ادغام ناقص : هغه ادغام ته ويل ڪيري ڇه دمدغم حرف کوم صفت باقي پاتي شي لکه : مِنْ وَالٍ

دحکم په اغتبار سره ادغام په دوه قسمه دي (ادغام واجب) او (ادغام جائز)

په مثلين او متجانسين حروفو کي ادغام واجب دي اومتقاربين حروفو کي ادغام جائز دي ادغام مثلين کي صرف ادغام تام ڪيري او ددي ادغام ۱۴ صورتونه په قرانڪريم کي موندل ڪيري .

۱، دبا ادغام په با کي لکه (اذهب بكتابي)

۲، دتا ادغام په تا کي لکه (فماریحت تجارتهم)

۳، ددال ادغام په دال کي لکه : (قددخلوا)

۴، دعین ادغام په عین کي لکه : (تسطع عليه)

۵، درا ادغام په را کي لکه ک (وذكربک)

۶، دفادغام په فا کي لکه : (فلايسرف في القتل)

۷، دکاف ادغام په کاف کي لکه : (يدرك کم الموت)

۸، دلام ادغام په لام کي لکه : (کلابل لاتکرمون)

۹، دمیم ادغام په میم کي لکه : (اليکم مرسلون)

۱۰، دنون ادغام په نون کي لکه : (من نشاء)

۱۱، دواو ادغام په واو کي لکه : (عصوو)

۱۲، دها ادغام په ها کي لکه : (يوجهه)

۱۳، ديا ادغام په يا کي لکه : (لدي المرسلون)

۱۴، دذال ادغام په ذال کي لکه : (اذهب)

دادغام متجانسين ٽول ۷ صورتونه په قرانڪريم کي راغلي دي ڇه شپڙو کي تام ادغام ڪيري او يو صورت کي ناقص ادغام ڪيري په کومو صورتونو کي ڇي ادغام تام ڪيري هغه په لاندي ڊول دي :

۱، دتادغام په دال کي لکه : (انقلت دعوائه)

۲، دتا ادغام په طا کي لکه : (وقالت طائفے)

۳، ددال ادغام په تا کي لکه : (قدتبين)

٤ ، دڌال ادغام په ڌا ڪي لکه : (ادظلموا)

٥ ، دڌاادغام په ڌال ڪي لکه : (يلهٺ ڌالک)

٦ ، دبا ادغام په ميم ڪي لکه : (اركب معنا)

او په لاندي يو صورت ڪي ادغام ناقص ڪيري

٧ ، دطا ادغام په تا ڪي لکه : (بسطت ، فرطت ، فرطم ، احطت) داغام متقاربين چه لام تعريف په حروف شمسيه ڪي ادغام هم ورسره حساب ڪري ٽول ٨ صورتونه په قرانڪريم ڪي موندل ڪيري خو په څلوصورتونو ڪي تام ادغام ڪيري په دوه صورتونوڪي ادغام ناقص ڪيري او په يوصورت ڪي ادغام اختلافي ڪيري او په يو صورت ڪي ادغام اختياري ڪيري . په لاندي صورتونوڪي تام ادغام ڪيري .

١ ، دلام تعريف ادغام په حروف شمسيه ڪي لکه : (الشمس)

٢ ، دنون ساکن او تنوين ادغام په لام ڪي لکه : (من ادنه ، هدي لبني اسرائيل)

٣ ، دنون ساکن او تنوين ادغام په را ڪي لکه : (من ربه ، من ثمرے رزقا)

٤ ، دلام ادغام په راڪي لکه : (قل رب)

٥ ، دنون ساکن او تنوين ادغام په واو ڪي لکه : (من وال ، مغرے ورحمے)

٦ ، دنون ساکن او تنوين ادغام په يا ڪي لکه : (من يقول ، نومذ يود)

٧ ، دنون ساکن او تنوين ادغام په ميم ڪي لکه : (من ماء مهين ، دا ادغام اختلافي دي بعضي وايي چي دا غنه دنون دي او بعضي وايي چه داغنه دميم دي .

٨ ، الم نخلقكم ڪي دکاف ادغام په کاف ڪي اختياري دي يعني ادغام تام او ادغام ناقص دواړه جائز دي خو ادغام تام بهتر دي .

داغام موانع

دمثلين لپاره د ادغام موانع :

کله چي دوه هم مثله حروف سره جمع شي اول ساکن دوه متحرک نو ادغام کول واجب دي مگر حروف مده خپل هم مثله ڪي ادغام نه ڪيري لکه : في يوم ، الذي يوسوس ، ان الذين امنواو عملوا الصالحات حُڪه چي دلته ثقل پيداڪري او ادغام دثقل لري کولو لپاره ڪيري او بله وجه داده چي ادغام قريب المخرج حروفو ڪي ڪيري دا دواړه حروف خپلوڪي بعيدالمخرج دي حُڪه اول حرف مده دي او دوه متحرک دي او دريمه وجه داده چي که چيري ادغام وشي نو دحروف مده مديت به ختم شي يعني دمثلين لپاره د ادغام موانع داده چي اول حرف به مده نه وي متجانسين لپاره لپاره د ادغام موانع په لاندي ٻول دي :

ڪله ڇي دوه هم جنسه حروف جمع شي او ل ساکن دوهم متحرک نو ادغام واجب دي مگر حروف حلقی پخپل هم جنس کي ادغام نه کيڙي لکه : فاصح عنهم ، حڪه ڇي ثقل پيداڪيڙي متقارب لپاره دادغام موانع په لاندي ڊول دي دلايه هم دمخکي غوندي حروف حلقی پخپل متقارب کي ادغام نه کيڙي لکه : فسبحه . همدارنگه حروف حلقی په غير حلقی کي هم ادغام نه کيڙي لکه : لاتزغ قلوبنا . او همدارنگه دلام هل او لام بل او لام فعل ادغام په نون کي نه کيڙي لکه : هل ندلکم ، قلنا ، بل نقدف ، بلحق علي الباطل .

لسم فصل اجتماع ساکنين

اجتماع ساکنين څڅه مقصد د دوو ساکن حروفو جمع کيدل دي او دا په دوه قسمه دي (علي حده) او (علي غير حده)

۱ ، اجتماع ساکنين علي حده ديتنه وايي ڇه دوه ساکن حروف سره جمع شي پداسي شان ڇه او حرف يي مده وي او دواړه په يوه کلمه کي وي لکه : اللئن ، دابے ددي حکم دادی ڇي اول ساکن پخپل حال پاتي کيڙي هيڅ تغير پکي نه راځي دوقف او وصل په دواړو حالتونو کي يوشانتي لوستل کيڙي .

۲ ، اجتماع ساکنين علي غير حده :

ديتنه وايي ڇه دعلي حده د دوو شرطو څڅه يو يا دواړه شرطونه پکي موجود نه وي ڇه ددي دري صورتونه جوړيږي .

۱ ، دواړه ساکن حروف په يوه کلمه کي وي خو اول ساکن حرف مده نه وي لکه : القدر العسر وغيره ددي حکم دادی ڇه دوقف په حالت کي دواړه ساکن حروف په حال باقي پاتي کيڙي او په وصل کي دوه ساکن باندي کسره راځي او داجتماع ساکنين صرف دوقف په حالت وي .

۲ ، دمخکني صورت برعکس يعني اول ساکن حرف وي خودواړه په يوه کلمه کي نه وي لکه : قالوا الحمد ، في الارض ، قالوا اللئن ، دا په اصل کي په قالوا الحمد ، في الارض ، قالوا اللئن وو .

ددي حکه دادی ڇه په لوستلو کي اول ساکن حرف حذف کيږي اوکه وقف ورباندي وشي بيا په خپل حال پاتي کيږي ځکه ڇه بيا اجتماع ساکنين صورت نه نيسي .

۳ ، دريم قسم دادی ڇي اواړه شرطونه موجودنه وي يعني اول ساکن نه حرف مده وي او نه په يوه کلمه کي وي لکه : قل الحق ، قل الحمد ، قديرالذي ، ددي حکم دادی ڇي دو باندي ضمه راځي او دوو باندي فتحه راځي په کومو باندي ڇي ضمه راځي هغه دادی (ڇه اول ساکن ميم جمع وي لکه : انتم العلون عليكم الصيام) ۲ (ڇه اول ساکن هغه واو لين نوي ڇه دجمع لپاره وي لکه دعوا لله رعو العذاب ، ڇه په اصل کي دعو او رء و وو او په کومو باندي ڇه فتحه رځي دادی ۱) (ڇه اول ساکن د من جاره نون وي لکه : من الناس ، من الله ، ۲) (ڇه اول ساکن د الم ميم وي ڇه دسورت ال عمران په سرکي راغلي کلچه لفظ الله سره وصل شي لکه : الم الله

دترتيل دوهم جزء معرفے الوقوف

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**